

Csép Jóska üdvössége

1939 tavaszán történt. A nyomorúság éppen úgy ölte a szegény népet, mint az előző években, de a korcsmában kevesebb vizet keverték a palinkába, nemzeti zászló lobogott a községházán, nyújtasabb szóval prédikált a pap, sürűbben cirkált a csendőrpárőr s a nagygazdák — de még a földesúr is — visszaköszöntek a kalapoló parasztnak. Választásra készült az úri Magyarország.

S ezekben az izgalommal teli napokban került Csép Jóska szomorú sorsa a választási hadjárat középpontjába az istenhátamögötti Berencsén.

Jóska egész nap a földön püposzkodott. Derekat is alig érezte estére, mikor istállóba kötötte két meghajszolt lovát. Szaporán etette a jóságot, legyűrte kínzó fáradtságát, nem akarta növelni amúgyis indulatos gazdája bosszúságát.

Bocskói nagygazda, egy ötvenév-körüli zömök pirosképű ember, döngő léptekkel járt fel, s alá a tornácra.

— Az isten tud itt igazságot tenni, vagy az ördög — dörmögte indulatosan. Bizonyára nagyon sajnálta, hogy sem isten, sem ördög nem lehet, mert most igazán nagyon hiányzott neki a jótanács.

Az történet ugyanis, hogy a jó multkorában összekülönbözött a földesúrral. A veszekedésből harag lett, s úgy látszik, örök harag, mert a megbántott földesúr a bérletet is felmondta a nagygazdának. Bocskóit emésztette a méreg. Zsugori lelkét úgy marta a veszteség kínja, mintha kígyó férközött volna széles mellkasába.

A nagygazda biztosra vette, hogy a választás kiengeszteli a gögös nagyurat. Már kétízben juttatta képviselőséghez az ő semmi fáradságot nem sajnáló korteskedése. Úgy gondolta, hogy most sem lehet meg nélküle.

A földesúr azonban hallgatott. Tüle botját sem mozdította Bocskói pühatolódzásaira.

— Átállok az ellenzékhez — dühöngött Bocskói tehetetlen haragjában és sorra rugdalta a székeket a tornác kövezetén. A gondolatot tett követte. A felpaprikázott ember odakiáltott Jóskának.

— A járásra megyünk. Fogd be a derest a kocsiba.

Jóska ellenkezett.

A derest éjszakára nem lehet befogni. Tudja azt maga jól. Egy hónapja nem fogtuk, közelébe sem lehet menni.

A gazdát elfutotta a méreg.

— Még neked áll feljebb, nyomorult. Hát ki parancsol itt? Az utcára doblak, éhen döglesz, ha nem lódulsz azonnal — üvöltötte a megvadult Bocskói.

Jóska nem ellenkezett tovább. Megdörzsölte szemét és belépett az istállóba. A kívülállók csak a megvadult állat nyerítését hallották és azt, hogy megreccsent a jászol. Jóska kiáltani sem tudott, oly váratlanul érte a támadás. Egy perc sem telt el, s ott feküdt szétvert fejjel, behorpadt mellel a szalmán. Az arca helyén tenyérnyi kifordult piros hús éktelenkedett. Két karja kiterjesztve feküdt az istálló padlóján.

Negyedóra mulva közölték a jajveszékelő Csép nénivel, hogy fia meghalt.

*

A plébános urat éppen ebédnél találta Bocskóék bejárója, aki a temetés ügyével jött a paplakba. A plébános úr nem szerette, ha ebéd közben zavarnák, különösen akkor, ha fogára való volt az étel. Ilyenkor ingerült volt a végtelenségig.

— Mit akarsz atyafi? — szólt az alázatosan toporgó cselédre.

— Bocskói tekintetes úr küldött, hogy Csép Jóska temetését elintézzem — válaszolt amaz tisztességtudóan.

A pap közben bekapott egy jókora falatot, de olyan viharos lendülettel lódította szájához a villát, hogy a mártás tejeles leve végigfröccsent a vadonatúj reverendán.

— Miért nem jött Bocskói? — rivalta most már kétszeres bosszúsággal a rémült cseléd felé.

— Mondtam neki, hogy ő jöjjön, de hallani sem akart róla. Azt mondta, hogy ő ellenzéki létere nem kalapol a kormányparti papnál. Menjen el a plébános úr, ha akar. Van ő olyan ember, mint akárki más.

— Hű, a keservit a büdös parasztjának — rikkantott a főúr neki vörösödve. — Majd én megadom a szájaizét. Száz pengő a temetés! Egy fillérrrel sem kevesebb! — ismételte lilára vált ábrázattal.

Nagy számítás kavargott a pap fejében, mikor a száz pengőt kigondolta.

A borsos összegbe lehet, hogy beleszámította a bosszankodáson kívül elhült ebéd s a reverenda tisztításának az árát is, de magasabb szempontok srófolták ilyen magasra a temetés árát. Tudta ő, hogy milyen zsugori, garaskuporgató ember ez a Boeskói. Inkább a bőrét engedi lenyúzni, mintsem egy pengőt kiadjon dagadt bukszájából. Biztosra vette, hogy ennyit nem fizet. Inkább ne legyen temetés, de Boeskói nem ad száz pengőt, annyi szent. Micsoda hadd el-hadd lesz ebből. Olyat ütnek vele az ellenzéken, hogy ítéletnapig megemlegeti. Egy ellenzéki nagygazda nem akarja eltemettetni cselédjét, akit nála ért a halál. A szörnyű gondolatra összeborzadt a jólelkű plébános és hirtelen mély szánalmat érzett a szegény nép iránt. Szó, ami szó, jól jött ez a papéknak. Hiszen egyéb érv ügysem szólt a kormánypart mellett.

Jóskát anyja rozszant viskójának udvarán tették ravatalra. Ott feküdt összetört teste a keresztlábu asztalon, fekete, durvángyalult koporsóban. Körülötte, vagy húszan álldogáltak; kopottruhás, ninestelen parasztok. A körülállók lehorgasztott feje, Csép néni kétségbeesett zokogása jelezte csak a gyászt, meg Varró Eszti sűrűn omló könnyei. Szegény Eszti végtelen bánattal szegezte kiégett, tompafényű szemét a deszkakoporsóra. Saját életét is ott látta összetörve Jóska roncsolt teste mellett. Mennyit dolgoztak éjjelt nappallá téve, hogy egybekelhesse nek. S mi lett a küszködés vége. A halott vőlegény, s a tüdőorvadás, amit a kegyetlen munkában szerzett.

A papot várták, de az csak nem érkezett meg.

— Lehet, hogy nem is jön. Nincs fizetség, nem lesz temetés — szólt valaki a körülállók közül.

Csép néni jajveszékelnéi kezdett. S ekkor hozzálépett egy szálfatermetű, kemény, barnaarcú ember, s gyengéden vállára tette kezét.

— Ne sirjon néném, most biztosan eljön. Választásra készülnek. Ilyenkor nagyobb az értéke a szegény embernek is.

— Akkor elbúcsúztatjuk magunk. Munkásmódra, ahogy tizenhétben láttam odaát — válaszolta Nagy Lajos, a kubikos.

Nagy Lajosnak mégiscsak igaza lett. Pár pere múlva megjelent a pap fekete-fehér ornátusban, nyájas, szánakozó ábrázattal. Balján a kántorral, s a minisztránsokkal, hogy megadják a halottnak a végső tisztességet.

A kántor nyekeregve elénekelt a „Circum-dederuntot“, olyan rekedten szólt a hangja, mint a réztrombita. Még a kakas is belekukorékolt a szomszéd kerítésről. Ezután a pap mondott beszédet. A leselkedő halálról, a türelemről, megbocsátásról s az örök boldogságról beszélt. Tüzesen ropogtak a szavak, s olyan meggyőzően ígérte a mennyországot a koporsó körül álldogáló éhes, nyomorult népnek, hogy azok szinte megirigyelték Jóska sorsát.

Ezután még pötyögtek néhány latin szót, majd a pap megadta a jelet az indulásra.

Ekkor derült ki, hogy nincs szekér, amin Jóskát a temetőig vigyék.

— Boeskói megtagadta a fuvarát — szólt valaki szomorúan.

— Majd mi kivisszük! — lépett elő a tömegből Nagy Lajos. — No gyereünk, emberek. Ez a mi sorsunk. Ne gondolkozzunk sokáig.

Kerítettek két rudat és a hatalmas öklü, roppant erejű Nagy Lajos, mint a pelyhet, úgy tette a rúdra a koporsót.

Elindult a szomorú menet. Panaszosan, fájdalmasan nyújtották az éneket, mintha nemcsak Jóskát, hanem magukat is siratnák. És a panaszos ének kicsalta az utcára a kíváncsiakat, a hasonlósorsúakat. Egyre nőtt a kísérek száma. Innen is, onnan is csatlakozott hozzájuk valaki. Mire a temetőkapuhoz értek, már száznál is többen lehettek a kísérek.

— Milyen sokan vagyunk — súgta Nagy Lajos, a rúd másik végén álló szomszédjának.

— S ha mégsem jön? — zokogta Csép néni kétségbeesve.

Az csak hümmögött és Lajos folytatta. — Mi lenne, ha ez a sok szegénynép nem túrné tovább ezt a nagy nyomorúságot?

— Agyonvernének! — vetette oda a szomszéd. — Így volt mindég, így van mindenütt.

— Nem igaz! Nincs mindenütt így! Te is tudod, hogy a Szovjetbe másképp van — súgta folytott hangon Lajos.

— Ott nagy dolgot csinált a szegénység, azt tudom. De az ott van nem nálunk. S most lehet, hogy ott is vége lesz. Nagyon készülődnek az urak. Az egész világot maguknak akarják.

— Ott igazság van! — vágta rá Lajos a kelleténél hangosabban — és az erősebb, mint az urak. Ott minden van a népnek. Nem úgy, mint nálunk.

— Csendesebben bolond! Nem volt elég, amit tizenkilencben kaptál? Megint akarsz? — torkolta le a szomszéd. Nálunk úgy sem lesz az, ami ott van.

— De lesz! — Csattant Lajos hangja határozottan. Majd meglátod, hogy itt is úgy lesz!

Közben a temetőbe értek. A sírnál a pap énekelt még néhány érthetetlen strófát, a kántor is hozzátoldott valamit, és a sírásók Nagy Lajossal az élen túrni kezdték a földet a koporsóra. A barna rögök kopogó zuhajtagja lassan elborította az agyonhajszolt cseléd koporsóját.

A rongyos népség fázósan, dermedten nézte a gödröt, azt a parányi földdarabot, mit a szegény Jóskának sorsa kimért. Csendesen álltak, remegő térddel, mint a halálra hajszolt barom, csak Csép néni sírt fel időnként keservesen.

S mikor a dombocska már emelkedett Jóska koporsója fölött, valaki elrikkantotta magát:

— Ahol jön Bocskói! Ki hallott már ilyet?

Bocskói éppen akkor fordult be a temetőkapun. Fekete ünneplőjéből vakítóan ragyogott fehér, kikeményített inge. Fényes csizmában, görbebotosan, gógósen jött a pap felé és megállt előtte.

Itt a száz pengő, tisztelendő úr. Ne mondja, hogy Bocskói nem fizet. Magam hoztam.

Egy szemhúnyásig állt a döbbenet. A körülállók áhítatosan figyelték Bocskói kezében a vastag bőrtárcát, amint kinyitotta és kihúzta belőle a zizegő pénzdarabot.

Mennyi pénz — sutogta valaki csodálkozva.

Bocskói elégedetten élvezte a hatást. Ez kellett neki, hogy lássa az egész falu, hogy kicsoda is ő.

A pap zavartan pislogott jobbra, balra. Talán restelte is a nyílt üzletkötést a frissen hantolt sír fölött, s különben sem tudta mire vélni Bocskói viselkedését.

Bocskói nem hagyta sokáig kétségek között. Bizalmasan odasúgta a papnak.

— Mégiscsak megemberelte magát a nagyságos úr. Éppen tőle jövök.

A pap arcát kikerekítette az öröm.

— Látja, Bocskói gazda, kár volt olyan nagy zenebonát csapni. Miért nem élhetnénk békességben, ha egyszer lehet?

— Nem mondom, önérzetes ember vagyok, de azért magam is szeretem a békességet — szólt Bocskói és kihúzta tömzsi derekát.

A két megbékélt ellenfél hazafelé készülődött.

— No, nyugodjék békében, — kezdte a pap még egyszer a sír felé fordulva. De nem juthatott tovább.

— Nem lesz nyugodalma, sose lesz nyugodalma — jajveszékelt Csép néni. — Szentségek nélkül halt meg, még misét sem mondathatok érte, anyyim sincsen. Magánál halt meg! — kiáltotta Bocskói felé. — Legalább egyetlen misét mondasson érte.

Bocskói leszegte fejét. Félt, hogyha engedékeny lesz, kihasználják. Zsugori lelke sajnálta a pénzt is kegyetlenül.

— Ez már nem az én kötelességem! — dobta oda a vénasszonynak foghegyről. — Nem volt elég a száz pengő a temetésért?

A pap észrevétlenül közeledett hozzá és vállára tette kezét.

— Nem jó az istennel újrat húzni Bocskói uram! — súgta a gazda fülébe, s aggodó arc kifejezéssel, mintegy sejtette is az esetleges következményeket,

A gögös ember, mintha megszeppent volna, vagy talán roppant gögje felibekerekedett zsugoriságának.

— Mennyibe kerül az a mise? — kérdezte a tisztelendőtől pislogva.

— Harminc pengő! — vágta rá mohón a pap, párnás kezefejét dörzsolgetve.

Bocskói fizetett. Jóvá akarta tenni a kuruckodást, nehogy megboszszulja a földesúr a választások után.

— Ne múlték rajtam Jóska üdvössége — dörmögte maga elé, úgy, hogy mindenki meghallja. Újra előkerült a börtarca, és újra tágranyítottak a szemek. Csép néni csendesen szipogott és törölgette szemét.

— Most már ne sírjon! — lökte oldalba szomszédja. — Nem látja, hogy megegyeztek Jóska üdvösségén? — Jó ember Bocskói, nem engedte Jóskát a pokolba jutni — suttogott tovább a szomszéd.

Nagy Lajos is ott állt komoran, gondokba merülten. Kezében áóval, villogó tekintettel nézett jobbra-balra. Azután fojtott hangon válaszolt a suttogónak.

— Bocskói jó ember. Megölte Jóskát és most harminc pengővel megvásárolja az üdvösségét. Még élt, kutyába sem vette, s a lelke sem ért többet harminc pengőnél. De jó is, hogy az istennel ilyen könnyű kiegyezni.

— Te mindég ezt az istentelen nótát fújod — szólt dühösen a harangozó, vasvillaszemeket meresztve Lajosra.

A pap és a gazda ezalatt egészen összemellegedtek, mintha semmi sem történt volna köztük. Varró Eszti dermedten nézte őket. A sirástól még vörösebben égtek orcáin a lázrózsák. — Összehozta őket a pénz — suttogta maga elé. — Nem marják meg egymást. Csak minket marnak. Minket felfalnak. Én is idekerülök nemsokára Jóska mellé. Kegyetlenül rázni kezdte a zokogás.

A tömeg lassan mozgolódott. A pap és Bocskói elindultak egymás mellett, de Nagy Lajos útjukat állta. Egy pillantásnyi ideig lélekzetviszszafaójtva figyelték a jelenlévők. Azután felcsattant Lajos hangja.

— Mi lesz ezzel a vénasszonnyal? — Ellenségesen néztek farkasszemet.

— Mi közöm hozzá? Nem elég költség nekem ez a temetés? Talán mindennemet erre a koszos bandára költsen? — válaszolt Bocskói a dühtől vörösen.

— Magánál halt meg! A maga kedvéért taposta agyon az az átkozott sátán!

— Miért nem vigyázott magára? Én nem mondtam neki, hogy haljon meg. Kuss innen! Nem beszélek tovább.

Nagy Lajost elfutotta a keserűség.

— Gazember! Megölte a szerencsétlent, az anyját meg utcára löki! Gyilkos! Gyilkos! — ordította magánkívül.

A gazda botjához kapott.

— Ne voníts kutyá! — üvöltötte rekedten. Elvitettek. Börtönben rothadsz el, lázító disznó.

Nagy Lajos hatalmas ökle megfeszült az ásonyélen. Egy pillanat és Bocskói nincs többé. Valaki felsikoltott, az asszonyok eltakarták szemüket. A gögös gazda fehérebben állt a frissen esett hónal.

De Lajos nem sujtott. Mit érne Bocskói halála? — gyúlt ki benne hirtelen a világosság. Hisz itt a többi, mindet nem üheti agyon egyedül. Elsöpörnék, megölnék őt is egy pillanat alatt. Majd egyszer, együtt. Amak is eljön az ideje — gondolta megnyugodva és szemét végigjáratta a megriadt sokaságon. Ahogy végignézett a halvány, ágrólszakadt embereken, úgy érezte, hogy ezeknek még szükségük lesz rá. Szükségük lesz valakire, aki bátor, erős. Aki hisz abban, hogy egyszer minden jóra fordul.

A pap és a gazda már a kapunál jártak. Ott Bocskói hátrafordult és botjával megfenyegette Lajost. Ő azonban már rá sem hederített. Szép szögletesre igazította a sírhantot, szegény Csép Jóska birodalmát. S a parányi földdarab kiterébélyesedett Lajos képzeletében. Magábaölelte az egész határt és helyet kapott rajta minden koldus paraszt. Gondolata átszárnnyalt a távoli kéklő hegyen is; oda, ahol már rég felkelt az igazság napja. Mikor

rongyos kabátját vállára terítette, már valami boldog, nyugtalanító érzés feszítette száz felé hatalmas mellkasát.

Akkor komorodott csak el egy pillanatra, mikor a temető kapuján kevélyen beléptek a kakastollasok. Szuronyukon hetykén villant a napfény, fekete kalaptollukat lassan borzolta a szellő. Mindenki tudta, hogy Lajosért jönnek. Ő nem is ellenkezett. Egyenesen, félelem nélkül lépdelt a csendőrok között. Borzas feje túlnőtt a lebegő kakastollakon, s széles vállaiban soha nem érzett erő bizsergett. Mögötte ott kocogott a rongyos, megriadt csapat. Elől a kisémmizett, éhhalálra ítélt Csép néni szipogott, s mögötte jöttek a többiek. Így haladtak végig a talun, fenyegető némaságban.

A földesúr kastélyából kiszűrődött a vigalom harsány zaja. A jövődő képviselő itatta a rangbéli korteseket. A kivilágított, hatalmas ablakok mögött előre ivott a medve bőrére a gögös, dőzsölő úri-Magyarország.

DÉR ENDRE

A munka dalolt...

*Gyulog haladtunk,
mert utunkon nem járt fogat, —
a kék katáng szelíd színével
kedvesen futotta át-meg át
az árokpartokat.*

*— Mit tartogat, Miska bátyám?
Minek nevezem azt a lúdát,
ott, a hátán?*

— Dalládikó az, kisfiam!

— Dalládikó? s belül mi van?

Mi van a dalládikóban?

— Biz' ott mindenféle jó van!

*Az öreg ács, a vén Baráth
így idézett Kalevalát...*

*Mihelyt a munkahelyre értünk,
a zöld ládaburokra
reáborultam színdobogva...*

*Felnyitottam. Elbámultam csalódottan.
Cifra citera helyett
pár ócska szerszám rejlett ottan...*

*De nemsokára:
a véső pengve falt bele a fába,
a bárd hasítva hersegett,
a fűrge szekerce
csilingelve csapta bé a sok szeget, —
a fák hegyében megzizzent a lomb;
gerendához ért a baltaél,
s dongott, mint doromb...*

*Mindez magasztos énekké olvadt össze,
tomboló zenévé!*

*Hallatára forrni kezd az élő vére,
hallatára feltámad a holt:
a Munka dalolt!*

*... Azóta tudom a titkot:
hogy a legszebb nóta
benn lakik egy kopottsarkú ládikóba'.*